

Zeg me na!

ZINSREPRODUCTIE ALS TOETSVORM VOOR SPREEKVAARDIGHEID

Om spreekvaardigheid te toetsen moet een docent de leerder stimuleren om te spreken. Daar bestaan allerhande technieken voor. Van een bepaalde vorm maken we echter weinig gebruik: het nazeggen van zinnen. Toch verdient die eenvoudige techniek ook een plaatsje in het gamma van de spreektoetsen.

WILFRIED DECOO

Je leert de Bantoetaal Lingala. We toetsen of je goed meekomt. Zeg me na: *Nakokende na wenze tángo mbúla ekoleka*. Je hebt deze zin niet mogen lezen, enkel gehoord. Nazeggen! Als je dit eenvoudige zinnetje, uit een eerstejaarcursus Lingala, meteen vlot kan reproduceren, dan kom je prima mee qua spreekvaardigheid. Gaat het haperend, dan schort er nog wat. Bak je er helemaal niks van, dan sta je al flink achter. O, je doet NT2? Hetzelfde zinnetje: *Ik zal naar de markt gaan als de regen ophoudt*. Nazeggen!

Spreekvaardigheid toetsen is niet makkelijk. Je moet de leerder tot spreken stimuleren, maar wel op het niveau dat past bij zijn vooruitgang. Anders beperkt de leerder zich in een vierde jaar tot uitingen die hij eigen-

lijk al kon in het eerste jaar. Je wil immers horen of de leerder de onlangs geleerde woordenschat en grammaticale structuren beheerst, maar het moet vaardigheid blijven, geen kenniscontrole! Dat wordt soms koorddansen. En spreekvaardigheid toetsen is tijdrovend, zeker in grote klassen.

Zeker, een ervaren docent zal vrij trefzeker een cijfer voor een spreekprestatie kunnen geven – ondanks de uitdagingen. Dit artikel vraagt aandacht voor een techniek die al jaren in onderzoek rond taalonderwijs bekend is en die ook in onze klassen als incidenteel alternatief en extra controlemiddel nuttige diensten kan bewijzen.

Creatinineproef voor niervaardigheid

De techniek heet *uitgelokte imitatie* (in de Angelsaksische

Foto: Anda van Riet

literatuur *elicited imitation*), maar we vereenvoudigen tot de term *zinsreproductie*: de leerder moet zo goed mogelijk een aantal zinnen, die één voor één worden voorgezegt, telkens herhalen. Perfecte herhaling van alle zinnen levert de maximale score op. Fouten en haperingen doen de score dalen.

Is dit een volwaardige toetsvorm voor creatieve spreekvaardigheid? Ja, in wetenschappelijke zin: het blijkt dat de score die een leerder op zo'n toets haalt, goed correleert met de scores die hij op 'open' spreektoetsen haalt. In die zin is de zinsreproductie een voorspellende toets voor mondelinge competentie. Het is vergelijkbaar met een medische proef die betrouwbare indicaties geeft. Bijvoorbeeld, het gehalte creatinine in je bloed zegt hoe goed je nieren functioneren. Het cijfertje van één bloedanalyse geeft de complexe reali-

teit aan van wat je nieren aankunnen. De reproductie van enkele zinnen leidt tot een gelijksoortig cijfer voor spreekvaardigheid.

Het principe is eenvoudig: een zin die beantwoordt aan het taalvermogen van de leerder kan hij ook goed herhalen. De leerder moet inderdaad de zin in één beweging kunnen vatten. Dat betekent de zin meteen opslaan in het werkgeheugen (= kortetermijngeheugen), wat mogelijk is omdat de betekenis centraal staat, niet de vorm. Vervolgens kan de leerder die zin vlot weergeven, omdat hij die zin vanuit de gevatte betekenis in zijn werkgeheugen kon vasthouden en vanuit zijn spreekvermogen de opdracht kan uitvoeren.

In wetenschappelijke termen (hoewel hier wat vereenvoudigd): alleen de impliciete taalbeheersing (= natuurlijk, diep) slaagt erin zinnen van een bepaalde

lengte te onthouden en correct te herhalen. Wie moet terugvallen op expliciete taalkennis (= aandacht voor de vorm), heeft hier te weinig werkgeheugen voor en valt snel door de mand. Je kunt dit makkelijk merken, zelfs in de moedertaal. Herhaal elk van de volgende zinnen:

Op de radio kondigt men opnieuw een spoorwegstaking aan voor morgen. (Kijk weg en herhaal!)

Opnieuw men aan voor een kondigt spoorwegstaking radio op morgen de. (Kijk weg en herhaal!)

Zelfs met precies dezelfde woorden als in de eerste zin zal het foutloos herhalen van de tweede zin niet mogelijk zijn, omdat de aandacht zich meteen geconcentreerd heeft op de verwarrende vorm. De volgorde van de woorden kun je in dergelijk geval niet in één beweging onthouden. Terwijl dat vanuit de betekenis wel lukt.

Waar komt het vandaan?

Toetsen met zinsreproductie komt uit de studie van kindertaalontwikkeling in de jaren zestig. Hoe goed kan een klein kind een zin herhalen? Ouders ervaren dat dagelijks. Hoe meer het taalvermogen groeit, hoe beter het kind erin slaagt steeds langere zinnen na te zeggen en er uiteraard zelf te vormen. Vervolgens werd zinsreproductie ook toegepast in het onderzoek naar taalstoornissen en taalgebreken, voor de diagnose van dyslexie, van vertraagde taalontwikkeling of van taalachteruitgang bij Alzheimer.

Spoedig wekte de techniek ook de interesse voor tweedetaalverwerving. Eerst ging het vooral om de studie van 'tussentaal', namelijk de fouten die leerders natuurlijk maken. De stap naar taaltoetsing voor spreekvaardigheid kwam er in de jaren zeventig. Een grondige studie uit die pioniersjaren is die van Hameyer (1980). Zijn doel is duidelijk: 'We are looking for a convenient, objective metric for predicting oral competence' (p. 16). Hameyers zinsreproductieproeven toonden aan dat de resultaten mooi correleren met de taalcompetentie die op andere manieren gemeten wordt.

Van dan af volgen tientallen onderzoeksprojecten. Onder de vele publicaties vermeld ik het experimenteel werk van Erlam (2006), die aanwijzingen geeft hoe een optimale toets met zinsreproductie te construeren zodat de impliciete – diepe, natuurlijke – taalvaardigheid wordt gemeten. Yan, Maeda, Lv en Ginther (2016) geven een overzicht met meta-analyse van 76 theoretische en empirische studies rond *elicited imitation* voor taaltoetsing. De conclusies zijn positief voor het gebruik van de techniek.

De Toets Gesproken Nederlands in het inburgeringsexamen in Nederland bevatte oorspronkelijk een onderdeel met zinsreproductie, besproken in Kerkhoff, Poelmans, De Jong en Lennig (2005) en verder onderzocht in Kessens en Jacobusse (2007) en Kessens en Aarts (2013). In 2013 werd het afgeschaft, vooral vanwege de ontbrekende *face validity*: gebruikers vroegen zich af wat naspreken met creatieve spreekvaardigheid te maken had. Ook de afnamevorm (via de telefoon) en de beoordeling (computer met spraakherkenning) riepen vragen op. Dat is iets heel anders dan zinsreproductie in een schoolse context, met specifieke en vaak gevorderde leerinhouden, en in handen van een menselijke beoordelaar.

Studies tonen aan dat een goed geconstrueerde zinsreproductietoets prima kan correleren met goed geconstrueerde toetsvormen van meer creatieve spreekvaardigheid

Validiteit, betrouwbaarheid, bruikbaarheid

De validiteit – meet de toets wat hij wil meten? – is uiteraard het moeilijkste te bewijzen, omdat deze toets op een indirecte wijze de creatieve spreekvaardigheid meet. Maar de studies tonen inderdaad aan dat een goed geconstrueerde zinsreproductietoets prima kan correleren met goed geconstrueerde toetsvormen van meer creatieve spreekvaardigheid.

Voor het criterium betrouwbaarheid, blijken de resultaten zeer hoog, wat ook normaal is: door de strakke toetsvorm en het gemak van het scoren krijg je inderdaad een sterke consistentie tussen verschillende metingen van hetzelfde. Bij twijfel kun je het aantal zinnen in de toets iets verhogen om tot een hogere betrouwbaarheid te komen.

De bruikbaarheid ten slotte betreft pragmatische aspecten, zoals de uitvoerbaarheid en de doelmatig-

heid. Wie de problemen van creatieve spreektoetsen kent, zal meteen zien dat een zinsreproductietoets veel uitvoerbaarder is qua instructies, afname en tijd. Voor de doelmatigheid kun je de moeilijkheidsgraad precies variëren door het aantal woorden per zin aan te passen.

Om een goede zinsreproductietoets te maken, kun je het best zinnetjes kiezen zoals ze voorkomen in een doorgewerkte les of lessenreeks

Hoe maken we een goede zinsreproductietoets?

Om een goede zinsreproductietoets te maken, kun je het best zinnetjes kiezen zoals ze voorkomen in een doorgewerkte les of lessenreeks. Een aantal mag identiek zijn aan die geleerd werden, andere pas je aan voor variatie. Ze mogen thematisch samenhangen, maar het kunnen ook losse zinnen zijn, bijvoorbeeld rond een grammaticale structuur – wat vaak in de wetenschappelijke studies voorkomt. De zinnen bevatten dus enkel eerder geleerde woorden en structuren. De zinnen testen niet of men kan compenseren, namelijk de vaardigheid om de betekenis van onbekende woorden en structuren uit de context te raden. Dat laatste trekt precies de aandacht naar de vorm en verstoort de normale flow van het begrijpen. Een leerder zal dus ook haperen als hij te kennen elementen niet goed beheerst, wat de toets precies wil meten.

Zinnen die een concreet beeld oproepen, helpen om de aandacht van de vorm naar de betekenis af te leiden. Bijvoorbeeld in een leeftijdsgroep waar nagenoeg alle leerders de verhalen met de Smurfen kennen (en waarbij ook de personages in de les zijn voorgelopen), kunnen de volgende zinnen sterker de verbeelding aanspreken in een toets Frans:

1. Gargamel est entré dans la forêt.
2. Il essaie de trouver le village des Schtroumpfs.
3. Son chat Azraël aimerait bien manger le grand Schtroumpf.

Je kunt ook inspelen op een bekende tv-reeks, op zangers in de top 10, op de actualiteit, op een gebeurtenis op school enzovoort. Een inleiding van een paar woorden om het gegeven te situeren verhoogt ook weer de aandacht naar betekenis.

De lengte van de zinnen bepaalt de moeilijkheidsgraad. Het zal de leerder vertrouwen geven als de toets met de kortste zinnen begint en zo verder opbouwt tot langere – hoewel die volgorde op zich niet echt noodzakelijk is. Bijvoorbeeld, voor Duits:

1. Derek kennt Jens seit dem Kindergarten.
2. Sebastian und ich gehen schon seit sieben Jahren in die gleiche Klasse.
3. Der Zoo Nürnberg informiert täglich über den Zustand der kleinen Eisbärin.
(enzovoort)

Hoeveel zinnen voor een toets? In de wetenschappelijke proeven vind je van tien tot wel vijftig zinnen om allerlei variabelen te meten. Voor een korte toets kunnen vijf zinnen al voldoende zijn, precies omdat de toets een specifiek moment in de vooruitgang van de leerder wil meten.

De toets wordt buiten het gehoor van de andere leerders afgenomen, zeker als je voor alle leerders dezelfde toets zou gebruiken (als een leerder al vijftien keer dezelfde zinnen heeft gehoord, is de kans groot dat hij ze beter zal kunnen herhalen); heb je echter verschillende versies van de toets, dan is dit criterium iets minder belangrijk.

Hoe voorzeggen? De aangeefzinnen moeten qua tempo en intonatie natuurlijk overkomen. Dat versterkt opnieuw de overdracht van betekenis, eerder dan van vorm. Dan volgt een pauze van enkele seconden om te vermijden dat een leerder met een sterke auditieve retentie (onthoudeffect = de gehoorde klanken blijven enkele seconden goed hangen) er toch nog in zou slaan de volgorde van de lettergrepen na te apen zonder echt de zin te hebben gevat. Zeg elk zinnetje natuurlijk, wacht twee à drie seconden en geef dan met je hand of een hoofdknik teken dat de leerder mag herhalen. De leerder moet onder een zekere druk staan om snel te antwoorden. Als het niet meteen lukt, dan stappen we over naar de volgende zin.

Een- of tweemaal voorzeggen? Ook in de moedertaal gebeurt het dat we, bij het plotseling horen van een zin, moeten vragen om die te herhalen. Even de aandacht focussen! Zeker als de zinnen niets met elkaar te maken hebben, kun je tweemaal voorzeggen: de proefpersoon krijgt op die manier een hogere kans om de betekenis

goed te vatten en in het werkgeheugen op te nemen. Dit verhoogt niet de kans op een mechanisch ‘na-pape-gaaien’ als de zin wat langer wordt. Het maakt amper verschil of je nu *Nakokende na wenze tángo mbúla ekoleka* eenmaal of tweemaal hoort om te kunnen herhalen, als je van de zin toch weinig of niets begrijpt.

Gouden regel is dat je geen toetsvorm hanteert die niet als oefening is voorgekomen in de les. Voor zinsreproductie kan dit heel traditioneel: je zegt een zin voor, wacht een paar seconden, en op je signaal herhalen alle leerders hardop. Leg bondig uit wat het doel van zinsreproductie is: je kunt dezelfde ervaring meegeven als in het begin van dit artikel, met een zin uit een taal die niemand in de groep kent. Als de leerders een zin wél vlot kunnen herhalen, betekent dit dat ze hem ook begrijpen en dat hun spreekvaardigheid op de goede weg is. Het kan leerders er ook toe aanzetten om zinnen anders te bekijken bij het thuis leren: slaag ik erin de gelezen zin vlot vanuit de betekenis te herhalen als ik van mijn boek of schrift wegkijk? Een prima trainingsvorm!

Hoe scoren?

De wetenschappelijke toetsen met zinsreproductie werken met eenvoudige schalen, met een voorkeur voor een vierpuntsschaal:

- 3 voor een perfecte repetitie
- 2 voor lichte aarzeling, omissie of kleine verdraaiing van betekenis, maar toch nog een aanvaardbare zin, met hoogstens een taalfout
- 1 voor een zin met verschillende fouten of lacunes en duidelijk moeite om behoorlijk te herhalen
- 0 voor geen reactie of alleen maar een paar losse woorden of lettergrepen zonder betekenisbinding

Sommige auteurs verlagen tot drie, andere verhogen tot zelfs zeven punten, waarbij ook uitspraak een factor wordt. Een vierpuntsschaal is handig om snel en toch vrij precies te reageren op elke zin die de leerder zegt.

Opmerking: zegt de leerder de zin na met enkele kleine, onbewust ingebrachte wijzigingen (woordje vervangen, woordorde iets gewijzigd), maar nog steeds taalkundig en inhoudelijk correct, dan wordt dat nog altijd als perfect aangerekend. Het bewijst dat de leerder vanuit de betekenis de zin toch nog kan herhalen. Mogelijk bevestigen die kleine wijzigingen zelfs een hogere taalbeheersing: de leerder is in staat om zonder na te denken een correcte variant uit te drukken.

Slotbedenkingen

Voor het trainen en toetsen van spreekvaardigheid wordt zo veel nadruk op authenticiteit en ‘realistische’ communicatie gelegd, dat het ‘gewoon herhalen van zinnestjes’ amper een bewijs van creatief spreekvermogen lijkt. De wetenschappelijke literatuur bewijst het tegendeel. Bovendien, veel ‘communicatieve’ spreektoetsen zijn zelf weinig authentiek. Ze worden immers afgenomen in kunstmatige omstandigheden en stellen veel problemen van validiteit en betrouwbaarheid. Daarover bestaat een uitgebreide literatuur.

Goed scoren op een zinsreproductietoets betekent nog niet dat de leerder in andere omstandigheden even vlot zal spreken. Een leerder kan de potentie tot creatief spreken op het gewenste niveau bezitten, maar factoren – zoals spreekangst, onzekerheid, het zich beoordeeld weten – kunnen in die andere omstandigheden blokkades veroorzaken. Dat geldt vaak evengoed voor onszelf als docenten (als ook de doeltaal voor ons vreemde taal is) – we spreken vlot tegen leerders die de taal niet goed kennen, maar in een conversatie met een onbekende native speaker vinden we plotseling onze woorden niet of maken we fouten die we anders nooit zouden maken. Deze problematiek verklaart waarom sommige onderzoekers de zinsreproductietoets een hogere validiteit en betrouwbaarheid toekennen dan ‘open’ spreektoetsen.

Het lijkt dus de moeite om zinsreproductie als spreektoets ook eens in te lassen – maar, zoals in het begin gemeld, als incidenteel alternatief en als extra controlemiddel. ■

Wilfried Decoo is emeritus hoogleraar Didactiek en Toegepaste Taalkunde aan de Universiteit Antwerpen en aan de Brigham Young University (VS).

LITERATUUR

- Erlam, R. (2006). Elicited imitation as a measure of L2 implicit knowledge: An empirical validation study. *Applied Linguistics*, 27(3), 464–491.
- Hameyer, K. (1980). Testing oral proficiency via elicited imitation. *Revue de phonétique appliquée*, 53, 11–24.
- Kerkhoff, A., Poelmans, P., Jong, J. de, & Lennig, M. (2005). *Verantwoording Toets Gesproken Nederlands*. 's-Hertogenbosch: CINOP.
- Kessens, J., & Aarts, O. (2013). *Onderzoek naar de verschillen tussen menselijke en machinale scoring van de Toets Gesproken Nederlands (TNO 2013 R11811)*. Soesterberg: TNO.
- Kessens, J., & Jacobusse, G. (2007). *Onderzoek naar de kwaliteit van het inburgeringsexamen buitenland (TNO–DV 2007 C053)*. Soesterberg: TNO.
- Yan, X., Maeda, Y., Lv, J., & Ginther, A. (2016). Elicited imitation as a measure of second language proficiency: A narrative review and meta-analysis. *Language Testing*, 33(4), 497–528.

etalage

De Nederlandse uitgeverijen presenteren de afgelopen weken weer stapels literatuur. Het is vrijwel ondoenlijk om de hele waslijst in kaart te brengen. Om die reden volgt hieronder een selectie van de meest bruikbare en in het oog springende titels.

Van **Jan Siebelink** is een nieuwe roman verschenen: *De buurjongen* (De Bezige Bij, 272 blz.). Centraal staat Henk Wielheesen, een jongen wie het spreken moeilijk afgaat. Hij woont naast de familie Sievez en is bevriend met hun zoon Ruben. Op jonge leeftijd is Henk overgeleverd aan de stemmingen van zijn stiefmoeder en door toedoen van het gezin Sievez wordt hij in veiligheid gebracht. Nadat de stiefmoeder is gestorven, gaat Henk werken in de kas van vader Sievez. In zijn nieuwe roman geeft Jan Siebelink een bijzonder beeld van een vriendschap die vrijwel een heel leven standhoudt.

In 1976 verscheen, onder de titel *De kritische afstand*, de eerste essaybundel van **Maarten 't Hart**. Zijn vak, de ethologie, vormde de inspiratiebron voor beschouwingen over het gedrag van mensen, bekeken via de omweg van diergedrag. Daarna volgden nog tal van essaybundels. In de nu verschenen bloemlezing *De wereld van Maarten 't Hart* (De Arbeiderspers, 384 blz.) zijn zijn beste essays bijeengebracht. In de bundel worden literaire, biologische,

religieuze, feministische en muzikale onderwerpen van dwarse kanttekeningen voorzien. Sommige stukken zijn zeer geschikt om in de klas te behandelen, vooral in combinatie met een van zijn romans.

De nieuwe roman van de Engelse schrijver **Louis de Bernières** heeft als titel *Blauwe hond* (De Arbeiderspers, 136 blz.). Centraal staat de jongen Mick, die na een familietragedie naar een afgelegen gebied wordt gestuurd om bij zijn opa te gaan wonen. Hij belandt in een omgeving waar het voor een kind niet eenvoudig is om op te groeien, de natuur is gewelddadig en de mannen moeten zich in het zweet werken in de hitte en het stof. Terwijl hij de rivierbeddingen onderzoekt, vindt hij een verdwaalde puppy, bedekt met modder en bijna verdronken. Al snel worden Mick en zijn hondje onafscheidelijk.

De revolutie die de zogenaamde Tachtigers ontketenden, was ongehoord succesvol: dankzij hen begon, nu al bijna anderhalve eeuw geleden, als het ware de moderne Nederlandse literatuur. Binnen tien jaar was de literatuur in ons land internationaal georiënteerd en zuiver gericht op schoonheid. Kunst om de kunst, krachtiger dan ooit. In *Hemelbestormers* (Prometheus, 320 blz.) zoomt **Bart Slijper** in op de niet-aflatende samenwerking van deze dichters, schrijvers en schilders, die met zo veel durf de gevestigde orde aanvielen.

De Britse auteur **Roald Dahl** schreef zijn eerste brief aan zijn moeder, Sofie Magdalena, toen hij negen jaar oud was en op een kostschool verbleef. In veel opzichten was zijn moeder Dahls eerste lezer en zonder zijn correspondentie met haar was hij misschien wel nooit schrijver geworden. In deze brieven (nu verschenen onder de titel *Liefs van Boy*, De Arbeiderspers, 336 blz.) ontwikkelde Dahl de duistere humor en fantasierijke verbeelding waarmee hij later zijn tijdloze verhalen zou schrijven. De brieven, geschreven tussen 1925 en 1965, vormen een prachtige aanvulling op autobiografische boeken als *Boy* en *Solo*.

Onder de titel *Trilogie van een beginnend schrijverschap* (Querido, 320 blz.) zijn de drie eerste romans (*Verdaagd verdriet*, *Bloemen en puin* en *Hondenlente*) van de Franse auteur **Patrick Modiano** gebundeld. Tegen de achtergrond van het Parijse leven in de jaren zestig probeert een jonge schrijver te ontsnappen aan de desolaatheid van zijn jeugd. De schrijfstijl van Modiano is en blijft adembenemend mooi en sober, uitermate geschikt voor jong en oud. Met name door de kracht van zijn ogenschijnlijk eenvoudige proza ontving hij drie jaar geleden de Nobelprijs voor de Literatuur. ■

Jacob Moerman

